

Bebeklik ve Erken Çocukluk Döneminde Ahlakın Kökenleri Üzerine Gelişimsel Bir Bakış Açısı

Çiğdem Müge Haylı¹

Dilek Demir Kösem²

Zeynep Demir³

Özet

Ahlakın temel bileşenleri yaşamın ilk 4 yılında ortaya çıkar. Yakın zamanda yapılan araştırmalar bebekler ve erken çocukluk ile insan ahlakının kökenlerini açıklayıcı yönde bilgiler vermektedir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde ahlakın kazanılmasında yapılandırmacı bir yaklaşım benimsenmesine ve üç yaklaşımçı alternatife odaklanmaktadır. İlk olarak, ahlaki gelişim üzerine araştırmaların açık bir tanımına ihtiyaç vardır. Tanımlar, bilimsel iletişim ve ampirik çözümlenme için çok önemlidir. İkincisi, ahlakın doğuştan gelen ve öğrenilmiş bir süreç olduğunu göstermektedir. Gelişim biyolojisi üzerine yapılan çalışmalara da dayanarak, tüm ahlaki geçişler genetik, sosyal ve çevresel faktörler olduğunu savunmaktadır. Üçüncüsü, ahlaki gelişim sürekliliklerin yanı sıra bebeklikten çocukluğa kadar ahlakın gelişiminde ahlaki gelişimsel değişikliklere de dikkat edilmesi gerekir. Her ne kadar bebekler ve yeni yürümeye başlayan çocuklar, daha büyük çocukların ahlaki olarak ilgili davranışlarına benzeyen davranışlar gösterebilir de yetişkinler gibi eylemleri çocukluk çağına kadar ahlaki olarak doğru ya da yanlış olarak değerlendirmezler. Bu bölümde bebeklik ve erken çocukluk döneminde ahlakın kökenleri üzerine gelişimsel yapılandırıcı bir bakış açısına yönelik bilgiler verilmektedir.

- 1 Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hakkari, Orcid: 0000-0001-7630-9619, chayli17@ku.edu.tr
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hakkari, Orcid: 0000-0001-9914-8299, dilekdemir@hakkari.edu.tr
- 3 Öğr. Gör., Kıbrıs İlim Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Girne, KKTC, Orcid numarası: 0000-0003-3763-868, uzmandiyetisyenzeynepdemir@outlook.com

Giriş

Ahlakın temel bileşenleri, birey oluşumunda erken ortaya çıkar: çoğu çocuk dördüncü yaş günlerine kadar başkalarının refahı, hakları ve adaletiyle ilgili ahlaki kaygılara dayalı zorunlu ahlaki yargıları akıl yürütme yoluyla ifade eder (Schmidt ve diğerleri, 2012; Smetana ve diğerleri, 2012; Dahl ve Kim, 2014; Rizzo ve diğerleri, 2016; Killen ve Smetana, 2015). Ahlaki sorunlarla ilgisiz görünen yeni doğanlar nasıl okul öncesi çocuklara dönüşür? Bazı yönlerden yetişkinlerinkine benzeyen ahlaki yeteneklerle mi?

Bebekler ve küçük çocuklar arasındaki sosyal bilişsel yetenekler üzerine yapılan son araştırmalar ışık tutmayı vaat ediyor. Okul öncesi çocukların ahlaki meseleler hakkında nasıl akıl yürütmeye başladıkları ve nasıl yargıladıkları üzerine çoğu temel daha büyük çocuklara odaklanan ahlaki gelişime yönelik bilişsel gelişimsel yaklaşımlar üzerinde çalışmatadır (Turiel, 2015; Turiel, 2012). Son yirmi yılda çok sayıda sosyal ve ahlaki gelişim psikolojisinden araştırmacılar gelişim psikolojisindeki bebeklerde ve küçük çocuklarda ahlaki kavramların varlığını araştırmışlardır (Tomasello, 2016; Sommerville, 2013; Killen ve Smetana, 2015; Bloom, 2013).

Ahlaki gelişimde yapılandırmacı görüş de öğrenmeden farklıdır ve ahlaki gelişimin sosyalleşme görüşleri, sosyalleşme ve öğrenme görüşleri, ahlaki gelişimi bir süreç olarak tasvir eder. Birinin topluluğunun normlarına ve görüşlerine uymak (Grusec ve diğerleri, 2014; Kochanska ve Aksan, 2006), rölativist ahlak teorisi olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık, yapılandırmacı görüş çocukların genelleştirilebilir yükümlülükler edinmesini önermektedir. Aktif bir süreç yoluyla başkalarına adil ve eşit muamele, soyutlamayı, yorumlamayı ve sosyal değerlendirmeyi içeren bir deneyimler, bazen hemfikir olmak ve bazen meydan okumak kişinin topluluğu tarafından benimsenen normları da ahlak gelişimi açısından kökenlerini oluşturmaktadır (Nucci, 2005). Çocuklar da sosyal deneyimler yoluyla diğer değerlendirici kavramları inşa etmek, örneğin sosyal sözleşmeler veya dini konular hakkında bilgi edinerek ebeveynleri ve diğer topluluk üyeleri tarafından benimsenen normlarda ahlak gelişimine basamak oluşturmaktadır (Turiel, 2015; Killen ve Smetana, 2015).

Ahlâk Kavramının Tanımlanması

Kelime olarak huy, karakter ve tabiat anlamlarına gelen ahlâk, terim olarak insanlar tarafından benimsenmiş olan ve insanların birbiriyle ilişkilerini düzenleyen davranış kuralları, kötü hareketlerden arındırma ve iyi hareketlerle bezeme metodunu gösteren bir ilim olarak tanımlanmaktadır (Karaman, 2000). Sözlük anlamı itibariyle ahlâk, Arapça'da "yaratma, yaratılış ve yaratılmış" gibi manalara gelen "halk" ile aynı kökten olan "hulk"

veya “huluk” kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde “hulk” kelimesinin “seciye, tabiat, huy” gibi manalara geldiği belirtilmiştir. İnsanın karakter yapısını, neyi yapıp neyi yapmayacağını belirten bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışları düzenleyen genel kurallar bütünüdür (Dilmaç, 1999).

Ahlâk Gelişimi

Toplumun, kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için, onu oluşturan insanların bazı kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Bu kurallardan bazıları, bireyin başkalarıyla nasıl etkili iletişim kuracağı, başkalarını incitmekten nasıl kaçınacağı, başkalarıyla nasıl iyi geçineceği, diğer bir deyişle çevresine nasıl etkin bir uyum sağlayacağı ile ilgilidir. Etkin bir uyum ifadesi, toplumca belirlenmiş olan bazı kuralların benimsenmesiyle birlikte, geçerliliğini yitirmiş kuralların atılması, gerekli olanların ise yeniden geliştirilmesine katkıyı kapsamaktadır. Buna göre, ahlâk gelişimi toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgen bir uyma değil, topluma etkin bir uyumu sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir, bu sürece aktif olarak uyum sağlamaktır (Ulusoy, 2007).

Ahlâk gelişimi, bir kişinin ahlâki inançlarının zamanla değişmesidir. Bu değişim belirli ahlâki düzeyler içerir. Bir kişinin belirli bir zamanda sahip olduğu ahlâki inançlarına ilişkin incelikli düşünce ve davranışları, ahlâki düzeyi meydana getirir. Ahlâki düzey, ahlâki yönelimden etkilenir, ahlâki yönelim ise kişinin genel olarak ya da herhangi bir zamanda hakim olan inancıdır. Ahlâk gelişimi süreci, bir kişinin ahlâki inanç ve davranışları itibari ile olgunlaşması sürecini ifade eder (Deniz, 2007).

Ahlâki gelişim, kişilik gelişiminin en önemli değerlerinden biri olup çocuğun toplumsallaşma süreci içinde neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda bir bilinç geliştirmesi ile ilgilidir. Ahlâki gelişimin önemli unsurları, kişinin sorumluluk sahibi olduğu çevresine, topluma yani iletişim içerisinde olduğu dünyaya karşı kendisini ne kadar sorgulayabildiği ve denetleyebildiğidir. Ahlâki gelişim ile birlikte kişinin, toplumun kuralları ve gelenekleri çerçevesinde kendisini denetleyebilmesi beklenir. Kişi, toplumsal kurallara uygun bir şekilde kendisini denetleyebiliyorsa, içten denetimli; çevresindeki kişilerin etkisiyle kara veriyorsa, dıştan denetimli bir ahlâki gelişim göstermektedir (Selçuk, 2007).

Bebeklik ve Erken Çocukluk Döneminde Ahlaki Gelişimsel

Gelişimsel araştırma, değişimin incelenmesidir. Yapılan araştırmalarla bebeklik ve erken çocukluk döneminde ahlaki gelişim tartışmaları sıklıkla vurgulanmıştır. Ahlaki bilginin varlığına ilişkin süreklilikler bebekler ve

yetişkinler gelişimini sürdürmektedir (Warneken, 2016; Wynn ve Bloom, 2014; Hamlin, 2013; Warneken ve Tomasello, 2006). Sürekliliğe yapılan bu vurgunun aksine, araştırmacılar ahlaki gelişimde gelişimsel değişime daha fazla dikkat edilmesini önerdiler önermektedir (Killen ve diğerleri, 2015). Bebeklik ve erken çocukluk döneminde yaşa bağlı değişiklikler kavramsal ilerlemeleri, bilginin koordinasyonunu, ve bazı ahlaki ilkelerin diğerlerine göre önceliğini savunmaktadır. Bunlar kademeli değişiklikler, ahlak hakkındaki yeni anlayışları yansıtır. Bebeklik ve erken çocukluk dönemi araştırmalarında gelişimsel değişime daha fazla dikkat çekme yoluyla yapılandırıcılık yaklaşımına doğrultusunda ahlaki gelişimsel değişiminin genetik, sosyal ve çevresel faktörler üzerine etkili olduğu vurgulanmaktadır.

Bebeklik ve Erken Çocukluk Döneminde Ahlaki Gelişimsel Yönelimlerdeki Değişiklikler

Yararlı eylemlere ilişkin yargılar nasıl gelişir? Yardım etme davranışı tek başına mutlaka “ahlaki” davranış değildir, ancak ahlakın kazanılmasına yönelik ilk adımı yansıtır.

(Turiel, 2015; Killen ve Turiel, 1998; Kahn, 1992; Miller ve diğerleri, 1990). Bu nedenle, yardım etme davranışının değerlendirilmesi, bireyin amacını ve motivasyonunun temeli içerir.

Yaşamın erken dönemlerinde, çocuklar yardım etme, başkaları tarafından yardım edilme ile ilgili deneyimler yaşarlar (Warneken ve Tomasello, 2007; Sommerville ve diğerleri, 2013; Dahl, 2015; Hammond ve diğerleri, 2017). Bir yetişkin yanlışlıkla bir kalemi veya ataca bir şekilde ona ulaşır bebekler ise genellikle bırakılan nesneyi karşısındakine geri verir (Warneken ve Tomasello, 2006; Warneken, 2013). Günlük yaşamda, 1 yaşındakiler çocuklar oyuncak koymak da dahil olmak üzere çeşitli işlere katılmak uzakta, çamaşır yıkama, kişisel bakım ve temizlik işlerine yardım etme eğilimindedirler (Dahl, 2015; Hammond ve diğerleri, 2017).

Bebeklerin en erken yardım etme davranışlarının temel alınmasını; sosyal etkileşimlere katılma arzusu üzerine ve yardımın iyi ya da iyi olduğuna dair ahlaki yargılarla birlikte gereklidir (Turiel, 2015; Killen ve Turiel, 1998; Kahn, 1992;; Miller ve ark., 1990). Birinci, bebek ve erken çocukluk dönemde yardımcı eylemleri dikkat çekicidir (Warneken ve diğerleri, 2007). İkincisi, bebekler ve çocuklar yardım etmeye başladıklarında, başka bireylerin mutluluğunu algılayamazlar. Çocuklar ortalama olarak yaşamlarının ikinci yılın başlarında daha fazla yardımcı olmaya başlarlar ve yaşamın bu döneminde daha fazla kişilerarası güç kullanırlar, bazen belirgin bir sebep olmaksızın başkalarına vurmak, tekmelemek, öfke ve stres gibi fizyolojik

belirtiler sergilerler (Hay, 2005; Dahl, 2014). Çocukları ev işlerine ve diğer yetişkin faaliyetlerine katılma isteği ahlakın gelişimsel öncüsü değişikliğinin temelini oluşturmaktadır. Yetişkinlerin yönlendirmeleri çocukların bebeklik ve sonrası arasındaki ahlaki gelişimsel yönelimlerde ki değişimlere yardımcı olur (Dahl ve diğerleri, 2013).

Gruplararası Gelişimsel Değişiklikler Tutumlar ve Ahlaki Yargılar

Son on yılda, gelişim psikolojisinde yapılan araştırmalar ahlakın kökenlerini incelemiştir ve toplumsal eşitliğin ortaya çıkışıyla çocuklar ahlaki kapsamında gelişimsel değişikliklere tabi olduklarını belirlemiştir (Killen ve diğerleri, 2015; Hetherington ve diğerleri, 2014; Weller ve Lagattuta, 2014; Schmidt ve diğerleri, 2012). Küçük çocuklar yapmak istediklerinin daha fazlasını kendi akran gruplarına vererek yaptırırlar. Yapmak ve yapılandırıcılık ahlaki yargılarda olumlu bir güç oynar (Rutland ve Killen, 2017; Killen ve ark., 2015; Mulvey, 2016).

Grup üyeliği, insanın hayatta kalması için gereklidir (Tomasello, 2016). Çocuklarda ve yetişkinlerde birçok kültür, toplumsal sözleşmelerle ilgili grup normlarını görür bağlamsal olarak bağlı fikir birliğine dayalı olarak ahlaki ilkeler genelleştirilebilir ve zorunludur (Smetana ve diğerleri, 2014). 3-6 yaş arası çocuklar, ahlaki normları şu şekilde görün: zorunludur ve bağımlı olmayı tercih ederler (Lieberman ve diğerleri, 2018; Rizzo ve ark., 2018).

Yaşla birlikte değişen yükümlülüğün tanınması ve değişimidir. Göze çarpan bir bulgu, yaşla birlikte çocukların gruplar hakkındaki tutumlarıdır (Elenbaas ve Killen, 2016). Ayrıca başkalarının niyetleri hakkında psikolojik bilgi (teori gibi) zihin çocukların inkarın yanı sıra dışlamayı da reddetmelerini sağlar (Rizzo ve Killen, 2018; Mulvey ve ark., 2016). Böylece ahlakın ortaya çıkışı bilgilerin dahil edilmesiyle ilgili yaşa bağlı değişiklikleri yansıtır grup kimliği ve grup normları hakkında ahlaki kararlara ve yargılar varılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde erken dönem ahlak anlayışına yapılandırıcı bir yaklaşım önermektedir. Üç ana nokta belirlenmiştir. İlk olarak, ahlakın tanımı ikincisi, ahlaki gelişimin , genetik, çevresel ve sosyal bilişsel süreçleri içerdiidir. Üçüncüsü, ahlakın kökenlerine ilişkin bir açıklama, alınmasına yol açan süreçlerin araştırılması yeni ahlaki yargı biçimleri, akıl yürütme ve kaygılardır. Gruplar arası bağlamlarda ahlak üzerine araştırmaları genişletmek, çocukların aktif olmasını sağlayan faktörleri belirlemek, bebeklik ve erken çocukluk döneminde ahlakın kökenleri üzerine gelişimsel çalışmaları yapılması ahlakın gelişimsel değişimleri üzerinde etkili olacaktır.

Kaynakça

- Bloom, P. (2013). *Just Babies: The Origins of Good and Evil*. New York, NY: Crown.
- Dahl, A., and Kim, L. (2014). Why is it bad to make a mess? Preschoolers' conceptions of pragmatic norms. *Cogn. Dev.* 32, 12–22. doi: 10.1016/j.cogdev.2014.05.004.
- Dahl, A., Schuck, R. K., and Campos, J. J. (2013). Do young toddlers act on their social preferences? *Dev. Psychol.* 49, 1964–1970. doi: 10.1037/a0031460
- Deniz, M. (2007), *Eğitim Psikolojisi*, Akademi Yay., 1. Baskı, Ankara.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Elenbaas, L., and Killen, M. (2016a). Children rectify inequalities for disadvantaged groups. *Dev. Psychol.* 52, 1318–1329. doi: 10.1037/dev0000154.
- Grusec, J. E., Chaparro, M. P., Johnston, M., and Sherman, A. (2014). “The development of moral behavior from a socialization perspective,” in *Handbook of Moral Development*, 2nd Edn, eds M. Killen and J. G. Smetana (New York, NY: Psychology Press), 113–134.
- Hamlin, J. K. (2013). Moral judgment and action in preverbal infants and toddlers: evidence for an innate moral core. *Curr. Dir. Psychol. Sci.* 22, 186–193. doi: 10.1177/0963721412470687.
- Hammond, S. I., Al-Jbouri, E., Edwards, V., and Feltham, L. E. (2017). Infant helping in the first year of life: parents' recollection of infants' earliest prosocial behaviors. *Infant Behav. Dev.* 47, 54–57. doi: 10.1016/j.infbeh.2017.02.004.
- Hay, D. F. (2005). “The beginnings of aggression in infancy,” in *Developmental Origins of Aggression*, eds R. E. Tremblay, W. W. Hartup, and J. Archer (New York, NY: Guilford Press), 107–132.
- Hetherington, C., Hendrickson, C., and Koenig, M. (2014). Reducing an ingroup bias in preschool children: the impact of moral behavior. *Dev. Sci.* 17, 1042–1049. doi: 10.1111/desc.12192.
- Kahn, P. H. (1992). Children's obligatory and discretionary moral judgments. *Child Dev.* 63, 416–430. doi: 10.2307/1131489.
- Karaman, H. (2000), *Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi*, Dergâh Yay. 1. Baskı, İstanbul.
- Killen, M., and Smetana, J. G. (2015). “Origins and development of morality,” in *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*, 7th Edn, Vol. 3, ed. M. Lamb (New York, NY: Wiley-Blackwell), 701–749.

- Killen, M., and Turiel, E. (1998). Adolescents' and young adults' evaluations of helping and sacrificing for others. *J. Res. Adolesc.* 8, 355–375. doi: 10.1207/s15327795jra0803_4.
- Kochanska, G., and Aksan, N. (2006). Children's conscience and self-regulation. *J. Pers.* 74, 1587–1618. doi: 10.1111/j.1467-6494.2006.00421.x
- Lieberman, Z., Howard, L. H., Vasquez, N. M., and Woodward, A. L. (2018). Children's expectations about conventional and moral behaviors of ingroup and outgroup members. *J. Exp. Child Psychol.* 165, 7–18. doi: 10.1016/j.jecp.2017.03.003.
- Miller, J. G., Bersoff, D. M., and Harwood, R. L. (1990). Perceptions of social responsibilities in India and in the United States: moral imperatives or personal decisions? *J. Pers. Soc. Psychol.* 58, 33–47. doi: 10.1037/0022-3514.58.1.33.
- Mulvey, K. L., Buchheister, K., and McGrath, K. (2016a). Evaluations of intergroup resource allocations: the role of theory of mind. *J. Exp. Child Psychol.* 142, 203–211. doi: 10.1016/j.jecp.2015.10.002
- Mulvey, K. L., Rizzo, M. T., and Killen, M. (2016b). Challenging gender stereotypes: theory of mind and peer group dynamics. *Dev. Sci.* 19, 999–1010. doi: 10.1111/desc.12345.
- Nucci, L. P. (ed.). (2005). *Conflict, Contradiction, and (Contrarian) Elements in Moral Development and Education*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. New York, NY: Free Press.
- Rizzo, M. T., Cooley, S., Elenbaas, L., and Killen, M. (2018). Young children's inclusion decisions in moral and social-conventional group norm contexts. *J. Exp. Child Psychol.* 165, 19–36. doi: 10.1016/j.jecp.2017.05.006.
- Rizzo, M. T., Elenbaas, L., Cooley, S., and Killen, M. (2016). Children's recognition of fairness and others' welfare in a resource allocation task: age related changes. *Dev. Psychol.* 52, 1307–1317. doi: 10.1037/dev0000134.
- Rutland, A., and Killen, M. (2017). Fair resource allocation among children and adolescents: the role of group and developmental processes. *Child Dev. Perspect.* 11, 56–62. doi: 10.1111/cdep.12211.
- Schmidt, M. F. H., Rakoczy, H., and Tomasello, M. (2012). Young children enforce social norms selectively depending on the violator's group affiliation. *Cognition* 124, 325–333. doi: 10.1016/j.cognition.2012.06.004.
- Selçuk, Z. (2007). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, Nobel Yay.14.baskı.
- Smetana, J. G., Rote, W. M., Jambon, M., Tasopoulos-Chan, M., Villalobos, M., and Comer, J. (2012). Developmental changes and individual differences in young children's moral judgments. *Child Dev.* 83, 683–696. doi: 10.1111/j.1467-8624.2011.01714.x.

- Sommerville, J. A. (2015). "The emergence of moral character in infancy: developmental changes and individual differences in fairness concerns and prosocial behavior," in *Character: New Directions from Philosophy, Psychology, and Theology*, eds C. B. Miller, R. M. Furr, A. Knobel, and W. Fleeson (New York, NY: Oxford University Press).
- Sommerville, J. A., Schmidt, M. F. H., Yun, J., and Burns, M. (2013). The development of fairness expectations and prosocial behavior in the second year of life. *Infancy* 18, 40–66. doi: 10.1111/j.1532-7078.2012.00129.x
- Tomasello, M. (2016). *A Natural History of Human Morality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Turiel, E. (2002). *The Culture of Morality: Social Development, Context, and Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turiel, E. (2015). "Moral development," in *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*, Vol. 1, ed. R. M. Lerner (New York, NY: John Wiley & Sons, Inc.), 484–522.
- Ulusoy, A. (2007). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, Anı Yay.1.baskı.
- Warneken, F. (2013). Young children proactively remedy unnoticed accidents. *Cognition* 126, 101–108. doi: 10.1016/j.cognition.2012.09.011.
- Warneken, F. (2016). Insights into the biological foundation of human altruistic sentiments. *Curr. Opin. Psychol.* 7, 51–56. doi: 10.1016/j.copsyc.2015.07.013.
- Warneken, F., and Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science* 311, 1301–1303. doi: 10.1126/science.1121448.
- Weller, D., and Lagattuta, K. H. (2014). Children's judgments about prosocial decisions and emotions: gender of the helper and recipient matters. *Child Dev.* 85, 2011–2028. doi: 10.1111/cdev.12238.
- Wynn, K., and Bloom, P. (2014). "The moral baby," in *Handbook of Moral Development*, 2nd Edn, eds M. Killen and J. G. Smetana (New York, NY: Psychology Press), 435–453.